

СОЦІАЛЬНА СИСТЕМА ЯК ОБ'ЄКТ БЕЗПЕКИ

О.В. Ілляшенко, О.О. Шкарупета

Розглянуто основні підходи до визначення соціальної системи як об'єкта безпеки, сформовано визначення та обґрунтування поняття соціальної системи з точки зору об'єкта безпеки. Також розглянуто корінні функції, основні властивості та параметри соціальних систем, які характеризують особливості соціуму, визначено типологію соціальних систем.

Ключові слова: соціальна система, безпека, функція управління, параметри соціальних систем, соціальна безпека.

СОЦИАЛЬНАЯ СИСТЕМА КАК ОБЪЕКТ БЕЗОПАСНОСТИ

Е.В. Ильяшенко, Е.О. Шкарупета

Рассмотрены основные подходы к определению социальной системы как объекта безопасности, сформированы определения и обоснованы понятия социальной системы с точки зрения объекта безопасности. Также рассмотрены коренные функции, основные свойства и параметры социальных систем, характеризующих особенности социума, определена типология социальных систем.

Ключевые слова: социальная система, безопасность, функция управления, параметры социальных систем, социальная безопасность.

SOCIAL SYSTEM AS AN OBJECT OF SAFETY

O. Illiashenko, O. Shkarupeta

The research paper is devoted to the main approaches to the definition of the social system as security object. The definition and substantiation of the concept of the system and the social system from the point of view of the security object is formed. The research considers the key and species functions of integrity, self-preservation and development of the social and economic system providing. The base of the development of the social and economic system is considered by corporate economic interests, which enable to meet the relevant activities of the security object. For this purpose, qualitative and quantitative indices of development are used, the characteristic feature of which is tendency to increasing. Much attention is paid to the characterization of the properties and parameters of social

systems which characterizes the peculiarities of society. The theoretical and methodological foundations of the development of the social systems theory are considered, where it is determined that each social system can be an element of more global social formation. The theory of the division of society as a social system into three types of society is investigated and five main types of society are investigated, which are directly dependent on the prevailing model of production. Finally, the concept of «social security» is defined, which is rather new and hasn't acquired consistent interpretation by scientists and practitioners. The problem of social systems security providing is considered, which arose in antiquity and remains the most important strategic task for the world community.

Keywords: social system, security, management function, social system parameters, social security.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні умови господарювання в переважній більшості національних економік не дають можливості забезпечення економічної безпеки лише за рахунок забезпечення поточної та потенційної результативності діяльності – необхідна спеціальна організація діяльності з цілеспрямованого забезпечення економічної безпеки підприємства. У процесі історичного становлення суспільства вироблялися певні форми відносин, стандарти поведінки, які тією чи іншою мірою підтримувалися всіма. Це перетворювало групові відносини в соціальну систему, цілісність, яка має якості, що не притаманні складовим системи соціальної множини. У цілому системний підхід побудований на вивченні будь-якого явища чи процесу з урахуванням не лише комплексу внутрішніх складових, а середовища існування цих явищ або процесів. Головною перевагою системного підходу є можливість установлення взаємозв'язків між елементами комплексів зовнішніх і внутрішніх складових, на основі чого можна формувати судження щодо загальних правил і принципів існування явищ і процесів у межах певної цілісності. Цілісність як властивість системи є наріжним поняттям системного підходу, що зумовлює напрям людського мислення в межах цього підходу. Соціальна система – це складова методології системного підходу, яка була поширена ще у ХХ столітті. На основі цього підходу стає можливим розглядати певну сукупність соціальних об'єктів і суб'єктів як цілісність. Вихідні компоненти соціальної системи – це люди, які, уступаючи у взаємини в ході спільної діяльності, утворюють сукупність, яка має якості системи. Системну природу мають різноманітні соціальні утворення, а саме: освіта, економіка, держава, культура, релігія тощо. Особливістю функціонування соціальної системи є те, що вона функціонує відносно незалежно й певною мірою визначає діяльність людей. Концепція безпеки соціальних систем – актуальна тема для всього світового

співтовариства, що підтверджується відповідними конференціями, форумами на міжнародному рівні, її проблематику досліджує та моніторить Міжнародний інститут стійкого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сутності та термінологічний аспект соціальної системи як об'єкта безпеки досліджували такі зарубіжні та вітчизняні вчені: Р.В. Гегель, О.О. Богданов, Л. Берталанфі, Д. Маркович, В.І. Франчук. Природу й проблеми соціальних систем, виходячи з основ системного аналізу, вивчали В. Афанасьєв, О. Богданов, Л. Берталанфі, І. Блауберг, П. Бурдье, Е. Гіденс, В. Карташов, М. Луман, Р. Мертон, Т. Парсонс, В. Садовський, Е. Юдін та ін.

Мета статті – узагальнення поглядів щодо визначення соціальної системи як об'єкта безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. На фоні відсутності навіть натяків на усталеність розуміння поняття «система» у науці необхідно встановити ті змістові відтінки цього поняття, які здійснюють визначальний вплив на розуміння сутності системи економічної безпеки підприємства. Радянський енциклопедичний словник дає таке визначення: «система – множина елементів, що знаходяться у відносинах та зв'язках один з одним та утворює певну цілісність, єдність». Але таке формулювання занадто узагальнене і окремі дослідники намагалися конкретизувати його щодо власних наукових потреб. У результаті весь загал трактувань поняття «система» можна умовно розділити на три групи. Визначення в межах першої групи розглядають систему як комплекс процесів і явищ, що існують об'єктивно та незалежно від спостерігача, головне завдання якого виокремити певну систему з навколишнього середовища, провести її структурування, установити механізм функціонування та визначити напрями впливу на неї. Визначення другої групи розглядають систему як засіб дослідження процесів і явищ. У цьому разі спостерігач синтезує систему як певне абстрактне відображення реальності. Така «абстрактна система» розуміється як множина пов'язаних змінних, що відображають ті чи інші властивості об'єктів, які розглядаються в певній системі. Цей підхід до трактування допускає розгляд системи близько до поняття моделі й система в такому разі не може бути об'єктом управління. Третя група визначень виходить із того, що «система – штучно створений комплекс елементів, призначений для рішення певної складної задачі». У цьому разі система є реальним об'єктом, з одного боку, та синтезованим абстрактним відображенням дійсності, з іншого. У такому розумінні поняття системи використовується в системотехніці. Цей підхід до трактування поняття допускає розгляд системи як об'єкта управління.

Таким чином, на сьогодні немає єдності у визначенні поняття «система», підходах до класифікації систем, трактуванні основних системних закономірностей. Наукові напрями, що спираються на системні уявлення, мають у літературі різні назви. Так, у перших визначеннях у тій чи іншій формі говорилося про те, що система – це сукупність елементів і зв'язків (відносин) між ними. Наприклад, основоположник теорії систем Л. фон Берталанфі визначав систему як комплекс взаємодіючих елементів або сукупність елементів, що знаходяться в певних відносинах один з одним і з середовищем [4]. Потреба у використанні терміна «система» виникає тоді, коли потрібно підкреслити, що щось є великим, складним, не повністю одразу зрозумілим, при цьому цілим, єдиним. На відміну від понять «множина», «сукупність» поняття системи підкреслює упорядкованість, цілісність, наявність закономірностей побудови, функціонування та розвитку [2].

Практично в кожному виданні з теорії систем і системного аналізу обговорюється питання про класифікацію систем, при цьому найбільша різноманітність точок зору спостерігається під час класифікації складних систем. Більшість класифікацій є довільними (емпіричними), тобто їх авторами просто перераховуються деякі види систем, суттєві з точки зору завдань, що вирішуються, а питання про принципи вибору ознак (підстав) розподілу систем і повноти класифікації при цьому навіть не порушуються [3]. В основі розвитку людського суспільства лежить виробництво матеріальних і духовних благ, інших цінностей, цілісна сукупність яких забезпечує умови життєдіяльності людини. Будь-яке суспільство, особливо високорозвинене сучасне, являє собою соціальну систему. Із розвитком системного підходу в науці поняття «соціальна система» було формалізовано. Алексіс Токвіль був, очевидно, першим, хто використав термін «соціальна структура». Один із найбільш ранніх і найбільш вичерпних аналізів соціальної структури було проведено К. Марксом, який показував залежність політичної, культурної та релігійної сторін життя від способу виробництва – у цьому полягала теорія історичного матеріалізму [6].

У загальному сенсі соціальні системи є формою організації цивілізації та становлять особливий клас систем (поряд із технічними, біологічними, кібернетичними та ін.), елементарний склад яких становлять люди, а також стосунки, що виникають між ними. Соціальні системи відмінні за своїми масштабами та організаційними формами, як соціальну систему можна розглядати окрему особистість, групи людей, спільності, соціальні організації, соціум як глобальну метасистему.

Головна особливість соціальних систем – це те, що в її основі знаходяться інтереси людей, і основний елемент – людина. Відомий соціолог Д. Маркович виділив три її основні особливості: творчість, свобода та соціальність, і запропонував визначення людини як «суспільної істоти, яка своїм діяльним ставленням до природи реалізує себе як творчий, вільний суб'єкт, який об'єднується з іншими людьми і живе в соціальних групах, в яких він забезпечує умови свого біологічного і соціального буття» [5]. Це визначення вказує на двосдину – біосоціальну – основу людини та суспільства.

Для забезпечення цілісності, самозбереження та розвитку соціально-економічної системи, які безпосередньо визначають у цьому процесі напрями діяльності, якісні та кількісні перетворення, її стабільність і довговічність. Такими функціями є: функція розвитку; функція безпеки; функція управління. Система виконує корінні та видові функції [13]. Корінні функції – це взаємопов'язані функції процесу життєдіяльності соціальної системи. Видові функції – це будь-які види діяльності, які містять відповідні механізми, через які реалізуються корінні функції соціальної системи. Функція безпеки та функція розвитку є двома аспектами одного процесу. Проте це різні функції, вони мають власні методи й засоби забезпечення життєдіяльності організації. Функція розвитку – це конкретні дії, пов'язані з реалізацією інтересів і спрямовані на незворотні та закономірні зміни конкретних матеріальних об'єктів, що призводять до виникнення їх якісно нових станів або принципово нових об'єктів як цілісних систем [8, с. 43], або ж до забезпечення їх стабільного, достатнього кількісного чи якісного станів.

В основі розвитку соціально-економічної системи знаходяться відповідні корпоративні економічні інтереси, які реалізуються за кожною видовою функцією. Рівень їх реалізації є одночасно показником рівня розвитку. Для цього використовують якісні та кількісні показники розвитку, характерною ознакою яких є тенденція до збільшення. Функція безпеки – це конкретні дії, які необхідно виконати, щоб захистити функцію розвитку соціальної системи від потенційних чи реальних внутрішніх і зовнішніх загроз [9, с. 48], створити в такий спосіб необхідні умови для її реалізації. Функція управління – це конкретні дії, які необхідно виконати, щоб інтегрувати в єдиний процес функції розвитку, безпеки й забезпечити на цій основі життєдіяльність організації. Між функцією розвитку та функцією безпеки існує природний зв'язок, який характеризується як єдиний процес із суперпозицією (накладанням) цих функцій. Проте їх вплив здійснюється властивими для них методами та засобами [12, с. 58]. Соціальна система в найпростішому визначенні – це система, серед

елементів якої є людина. В уявленні людини мета розуміється не так однозначно, як це відбувається в теорії систем. Людина як частина соціуму найчастіше як мету розуміє свідоме або підсвідоме прагнення до вирішення проблеми, а не результат вирішення проблеми. На перший погляд це не суттєва відмінність у розумінні, але за більш детального розгляду вона ставить під сумнів незамінність властивості цільового призначення системи. Окремі галузі системології мають свої напрями розуміння та використання поняття мети в системно-організаційній діяльності. Соціальна система має певні властивості, які відображено в табл. 1.

Таблиця 1

Основні властивості соціальної системи

Властивість соціальних систем	Характеристика властивостей соціальних систем
1	2
Наявність інтересів соціальної системи	Інтереси будь-якої системи, для первинної ланки господарювання – корпоративні інтереси, для держави – національні інтереси, є основою їх життєдіяльності. Реалізація корпоративних інтересів забезпечує розвиток соціально-економічної системи. Відсутність їх реалізації, навпаки, може спричинити корпоративні конфлікти, які можуть набувати форми загрози
Відкритість соціальної системи	Для впровадження своєї діяльності соціально-економічна система змушена налагоджувати контакти всередині й за її межами, уступаючи в конкурентну боротьбу в умовах визначального впливу тіньової економіки, корупції, недобросовісної конкуренції, що існує сьогодні в Україні
Ієрархія структури соціальної системи	Життєдіяльність соціальної системи потребує відповідної організаційної структури, особливо чіткої її ієрархії, тобто підпорядкування одних елементів іншим по вертикалі, установлення субординаційних зв'язків, повноважень та відповідальності

1	2
Цілісність соціальної системи	Соціальна система може забезпечити функціонування за умови наявності необхідних елементів, ресурсів і можливостей їх застосування як мінімум на достатньому рівні, тобто самодостатності, а також за наявності необхідних умов, гарантій та системних зв'язків між елементами як мінімум на достатньому рівні, тобто стійкості

Отже, в основі розвитку соціально-економічної системи знаходяться корпоративні інтереси, для реалізації та задоволення яких здійснюється відповідна діяльність. На практиці доволі часто трапляється, коли реалізуючи власні інтереси, соціально-економічна система стає на заваді реалізації чи задоволенню інтересів інших юридичних або фізичних осіб, зокрема, зумовлених відповідними угодами чи законодавством. З іншого боку, соціальна система піддається деструктивним впливам зовнішнього та внутрішнього середовища і стає в такий спосіб об'єктом загроз, здійснення яких може викликати небезпеку, що може спричинити до втрати самостійності та цілісності.

Свою роль людина реалізує у формі активного ставлення до світу у вигляді діяльності, спрямованої на доцільну зміну та перетворення світу. Діяльність виступає в різних формах, які стають все більш складними та різноманітними, і на основі всього різноманіття соціально значущих видів діяльності складаються суспільні відносини. Саме діяльність об'єднує соціальні елементи, перетворюючи просту суму індивідів у щось більше – у певну органічну цілісність, суспільство. Соціальні системи мають певні особливості. На основі аналізу та узагальнення наявних у літературі визначень суспільства виокремлюють такі параметри, що характеризують особливості суспільства як соціальної системи, які відображено в табл. 2.

Теоретико-методологічні основи розвитку теорії соціальних систем пов'язані з такими іменами, як Р.В.Ф. Гегель, який є основоположником системного аналізу та світогляду, а також Л. Берталанфі та О.О. Богданов. Кожна соціальна система може бути елементом більш глобального соціального утворення. Мікромоделлю соціальної системи є особистість, тобто стійка цілісність соціально-значущих рис, характеристик індивіда як члена групи, спільності, суспільства.

Таблиця 2

Параметри соціальних систем, що характеризують особливості суспільства

Параметр соціальних систем	Сутність соціальних систем
1	2
Цілісність	Це об'єднання елементів, що мають здатність уступати в стійку взаємодію один з одним, за якої утворюються нові структури (цілісні системи), що характеризуються прагненням до самозбереження. Система, що набуває властивості самозбереження, стає не тільки стійкою, але, що більш важливо, такою, що розвивається (набуває здатність до еволюції)
Відкритість і самодостатність	За своєю суттю будь-яка система є протистоянням середовищу. Але в той же час ця самодостатність відносна: середовище організаційно активне відносно системи, є для неї джерелом речовини та енергії. Кожна конкретна організація – це наслідок самої себе й усього навколишнього світу. Поведінка будь-якої системи виражена відношенням «система–середовище»: або активність виявляє система, змінюючи середовище, або активність проявляє середовище, провокуючи активність системи або консервуючи її
Упорядкованість	Це стійкий зв'язок елементів у соціальній системі. Основними елементами суспільства є такі соціальні спільності, як соціальні групи (етнічні, професійні, демографічні, вікові тощо), соціально-територіальні спільності (місто, село, регіон). Кожен із цих елементів у свою чергу є складною соціальною системою зі своїми підсистемами та зв'язками

1	2
Інформаційність	Інформація – істотна характеристика, що виявляє міру організованості/дезорганізованості системи. Будь-яка система, якщо вона не прагне до руйнування, реалізує одночасно дві значущі для системи в цілому функції: передачі (трансляції) вже накопиченої інформації та накопичення нової інформації, пристосування на цій основі до мінливої ситуації. Зниження обсягу інформації викликає зростання ентропії (безладдя). Людська діяльність заснована на інформаційних процесах, і багато її видів неможливі без використання соціальної інформації, яка дає можливість кожному поколінню спиратися на досвід своїх попередників, діагностувати існуючий стан соціальних проблем, прогнозувати майбутній розвиток
Інституціоналізація	Позначає закріплення суспільної практики або галузі суспільних відносин у вигляді соціальної норми, закону, прийнятого порядку. Інститути – це соціально прийняті види діяльності, норми та цінності, які координують поведінку людей, погоджують і спрямовують у визначене русло їхні очікування, установлюють способи задоволення потреб, регулюють конфлікти, що виникають у повсякденному житті
Детермінізм і саморегуляція	У суспільному розвитку існує залежність наступних станів суспільства від попередніх. Притаманні суспільству об'єктивні закони зумовлюють тільки загальний напрям, тенденції соціальних змін, а їх конкретні форми, методи, темпи визначають конкретні умови. Водночас соціальна система постійно коригує свою діяльність, урахуовуючи зворотний вплив навколишнього середовища. Її відмінною рисою виступає здатність до саморегуляції. У відносинах із зовнішнім середовищем соціальна система прагне до

	розширення ступеня своєї свободи, можливості вибору за рахунок нарощування ємності середовища свого існування та більш ефективного її використання. Відбувається це завдяки підвищенню продуктивності праці, ефективності управління, зростання рівня культури тощо. Саморегуляція соціальної системи здійснюється під впливом стихійних механізмів відтворення та розвитку структури, а також на основі свідомого й планомірного управління
--	--

Примітка. *складено автором за матеріалами [11].

Таким чином, для забезпечення необхідних умов існування, становлення та розвитку особистості, інтеграції в суспільство кожен індивідуум позиціонується в межах системи таких послідовних соціальних систем, як:

- сім'я – нація – соціум;
- товариство – об'єднання – союз;
- колектив – кооператив.

Наявна велика кількість різних типологій соціальних систем [4].

Існують різні теорії поділу суспільства як соціальної системи за типами. Так, О. Конт виділяв три типи суспільства:

- теологічний (панування релігії, воєнізований спосіб життя та існування соціального інституту рабства);
- метафізичний (описаний правом, поширення ідей суспільного договору, суверенітету);
- позитивний (домінуюча роль природознавства та емпіричних наук, розвинена промисловість і переважання прагматичного ставлення людей до життя).

В історії дослідження соціальних систем важко виокремити першопрохідця. Одне з перших науково значущих досліджень соціальної структури суспільства було проведено К. Марксом у межах формування теорії історичного матеріалізму. У подальшому значний науковий внесок зробили Г. Спенсер, Е. Дюркгейм, Е. Гідденс, Я.Л. Морено та ін. Розроблені концепції Г. Спенсера та Е. Дюркгейма послугували науковою основою появи такого методологічного підходу, як структурний функціоналізм, який є найбільш розвиненим і значущим науковим напрямом сьогодення, що вивчає соціальні системи.

Багато авторів, зокрема В.І. Франчук, диференціюють соціальні організації за способом виникнення (природні та штучні),

легітимністю (формальні й неформальні), видами діяльності (громадські та господарські, комерційні та некомерційні), формами власності (державні, комунальні, приватні, кооперативні, корпоративні, громадські та ін.) [13].

Найважливішою особливістю існування будь-якого суспільства є тісний взаємозв'язок між його розвитком і безпекою. У «Великій радянській енциклопедії» тісний зв'язок між безпекою та розвитком соціуму розкривається розумінням безпеки як «стану, тенденцій розвитку та умов життєдіяльності соціуму, його структур, інститутів і установ, при яких забезпечується збереження їх внутрішньої визначеності з об'єктивно зумовленими інноваціями та вільне функціонування, що відповідає власній природі і нею визначається» [1].

Тобто завдання безпеки виходять далеко за межі необхідності захисту певного стану соціальної системи або її складових і полягають у формуванні умов, що забезпечують її розвиток, а відповідно, сталість і цілісність:

- сталість, без якої неможливе збереження цілісності;
- цілісність, без якої неможливі зміни (розвиток);
- розвиток, без якого жива система втрачає сенс, не може функціонувати, тобто жити.

Захищеність розвитку об'єктів соціальної системи передбачає запобігання, попередження та нейтралізацію небезпечних станів, які створюють загрозу для розвитку та існування цих об'єктів або окремих його частин.

Соціальні системи є досить динамічними, тобто вони постійно змінюються й ці зміни є умовою виникнення ситуації ризику. Відповідно сам факт існування суспільства вже становить загрозу для нього й це характерно для будь-яких соціальних систем: організації, сім'ї, творчого колективу, бізнес-структури, релігійної конфесії, політичної партії тощо.

Проблема безпеки соціальної системи довгий час зводилася до забезпечення фізичної безпеки. Сьогодні в структурі безпеки основна, визначальна, системотвірна роль належить соціальній безпеці, яка захищає життєво важливі інтереси людей і їх спільнот, держав від загроз у різних сферах життєдіяльності.

Проблема забезпечення безпеки соціальних систем залишається для світової спільноти найважливішим стратегічним завданням. Вона фокусує постійне ускладнення процесів життєдіяльності соціумів, які ускладнюють визначення мети й успішне просування обраним шляхом, створення умов, що гарантують стабільність і сталий поступальний розвиток.

Головною відмітною рисою соціально-економічних систем, що зумовлена саме соціальною, а не економічною складовою, є надскладний характер процесу взаємодії системи з іншими соціальними системами. Це у свою чергу зумовлює появу безлічі можливих варіантів поведінки та розвитку системи. Багатоваріантність зумовлена протиріччями інтересів елементів системи, обмеженістю загальних ресурсів, наміром установити договірні відносини між елементами. Реальний взаємозв'язок між розвитком і безпекою має складний діалектичний характер. Обидві найважливіші функції життєдіяльності суспільства тісно пов'язані між собою і окремо здійснюватися в принципі не можуть. Управління розвитком соціальної системи та забезпечення її безпеки – це єдиний процес, оскільки між безпекою й розвитком як функціями життєдіяльності існує природний зв'язок. Обидві розрізнені людиною функції, а потім і галузі знань, пов'язані з прогнозуванням і поліпшенням характеристик (показників) соціальних систем.

Висновки. Досліджено основні підходи до визначення соціальної системи як об'єкта безпеки. Сформовано визначення та обґрунтування поняття системи та соціальної системи з точки зору об'єкта безпеки. Велику увагу було приділено характеристиці властивостей і параметрам соціальних систем, які характеризують особливості суспільства. Отже, гносеологічною основою появи теорії безпеки соціальних систем є визнання наявності двох базових функцій у соціальних системах: функції розвитку та функції безпеки. Функція розвитку пов'язана з реалізацією інтересів, що зумовлює появу якісно нових станів системи. Функція безпеки пов'язана з діями щодо захисту функції розвитку від загроз. Тобто прагнення до безпечного розвитку є системною властивістю будь-якої соціальної системи, тому не варто займатися «винаходом велосипеда» та створювати безліч системотвірних концептів у окремих видах та на окремих рівнях безпеки. Як об'єкт потрібно використовувати соціальну систему в цілому та розбудовувати й удосконалювати реалізацію функції захисту цієї системи. Лише таким чином буде забезпечено збалансовану організацію та функціонування всіх складових безпеки на кшталт економічної чи інформаційної, чи будь-якої іншої.

Список джерел інформації / References

1. Большая Советская Энциклопедия. Т. 1, Ст. 47. – Изд. 2-е. – М. : Политиздат, 1979. – С. 108.

Big Soviet Encyclopedia [Bolshaya Sovetskaya Entsiklopediya] (1979), T. 1, Art. 47. Izd. 2nd, Politizdat, Moscow, 108 p.

2. Волкова В. Н. Теорія систем і системний аналіз : підручник для академічного бакалаврату / В. Н. Волкова, А. А. Денисов. – 2-е изд. – М. : Юрайт, 2014. – 616 с.

Volkova, V.N., Denisov, A.A. (2014), *System theory and system analysis, [Teoriya sistem i sistemniy analiz: p'druchnik dlya akademichnogo bakalavratu]*, 2nd ed., Yurayt, Moscow, 616 p.

3. Кориков А. М. Теорія систем і системний аналіз : навч. посібник / А. М. Кориков, С. Н. Павлов. – Томськ : Томс. держ. ун-т систем управління і радіоелектроніки, 2008. – 264 с.

Korikov, A.M., Pavlov, S.N. (2008), *System theory and system analysis [Teoriya sistem i sistemniy analiz: navch. posibnik]*, Toms. derzh. un-t sistem upravlinnya i radioelektroniki, Tomsk, 264 p.

4. Л. фон Берталанфі. Загальна теорія систем – критичний огляд / Л. фон Берталанфі // Дослідження з загальної теорії систем : зб. переказів / заг. ред. і вст. ст. Ст. Н. Садовського, Е. Р. Юдіна. – М. : Прогрес, 1969. – С. 23–82.

L. fon Bertalanfi (1969), "The general theory of systems is a critical review", *Research on the general theory of systems ["Zagalna teoriya sistem – kritichniy oglyad", Doslidzhennya z zagalnoyi teoriiy sistem]*, Progres, Moscow, pp. 23-82.

5. Маркович Д. Социология труда : учебник / Д. Маркович. – М. : Прогресс, 1988. – 632 с.

Markovich, D. (1988), *Sociology of Labor [Sotsiologiya truda: uchebnik]*, Progress, Moscow, 632 p.

6. Маркс К. Сочинения. Т. 1 / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М. : Госиздат политической литературы, 1955. – 723 с.

Marks, K., Engels, F. (1955), *Compositions [Sochineniya. T. 1]*, Gosizdat politicheskoy literatury, Moscow, 723 p.

7. Маркс К. Сочинения. Т. 21 / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М. : Госиздат политической литературы, 1961. – 782 с.

Marks, K., Engels, F. (1961), *Compositions [Sochineniya. T. 21]*, Gosizdat politicheskoy literatury, Moscow, 782 p.

8. Минаев Г. А. Безопасность – менеджмент организации / Г. А. Минаев // Best of security. – 2008. – № 4 (26). – С. 25.

Minaev, G.A. (2008), "Security is management of the organization" ["Bezopasnost – menedzhment organizatsii"], *Best of security*, No. 4 (26), 25 p.

9. Минаев Г. А. Безопасность организации : учебник / Г. А. Минаев. – К. : КНТ, 2009. – 440 с.

Minaev, G.A. (2009), *Organization security [Bezopasnost organizatsii: uchebnik]*, KNT, Kyiv, 440 p.

10. Підлипна Р. П. Методологічні засади тлумачення дефініції «соціальна безпека» [Електронний ресурс] / Р. П. Підлипна // Науковий вісник НЛТУ України. – 2015. – Вип. 25.2. – С. 275–280. – Режим доступу : http://nvunfu.esy.es/Archive/2015/25_2/48.pdf

Pidlipna, R.P. (2015), "Methodological principles for the interpretation of the definition of "social security", ["Metodologichni zasadi tлумachennya definitysiy «sotsialna bezpeka»"], *Naukoviy visnik NLTU Ukrayini*, Vol. 25.2, pp. 275-280, available at: http://nvunfu.esy.es/Archive/2015/25_2/48.pdf

11. Піскунова Л. Е. Безпека життєдіяльності : підручник / Л. Е. Піскунова, В. А. Прилипка, Т. О. Зубок. – К. : Академія, 2012. – 224 с.

Piskunova, L.E., Prilipko, V.A., Zubok, T.O. (2012), *Life Safety [Bezpeka zhittediyalnosti: pidruchnik]*, Akademiya, Kyiv, 224 p.

12. Система економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : монографія : у 3 т. / О. М. Ляшенко, Ю. С. Погорелов, В. Л. Безбожний [та ін.] ; за заг. ред. Г. В. Козаченко. – Луганськ : Елтон, 2010. – Т. 1 – 282 с.

Lyashenko, O.M., Pogorelov, Yu.S., Bezbozhniy, V.L. et al., Kozachenko, G.V. (ed.) (2010), *System of economic security: state, region, enterprise [Sistema ekonomichnoyi bezpeki: derzhava, region, pidpriemstvo: monografiya: u 3 t]*, Elton, Lugansk, T. 1, 282 p.

13. Франчук В. І. Особливості організації системи економічної безпеки акціонерних товариств в умовах трансформаційної економіки : монографія / В. І. Франчук. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. – 440 с.

Franchuk, V.I. (2010), *Features of the organization of the system of economic security of joint stock companies in a transformational economy [Osoblivosti organizatsiyi sistemi ekonomichnoyi bezpeki aktsionernih tovaristv v umovah transformatsiyanoi ekonomiki: monografiya]*, Lvivskiy derzhavniy universitet vnutrishnih sprav, Lviv, 440 p.

Ілляшенко Олена Вікторівна, д-р екон. наук, проф., кафедра фінансово-економічної безпеки, обліку і аудиту, Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова. Адреса: вул. Маршала Бажанова, 17, м. Харків, Україна, 61002. E-mail: evi.2017@ukr.net.

Ильяшенко Елена Викторовна, д-р екон. наук, проф., кафедра финансово-экономической безопасности, учета и аудита, Харьковский национальный университет городского хозяйства им. А.Н. Бекетова. Адрес: ул. Маршала Бажанова, 17, г. Харьков, Украина, 61002. E-mail: evi.2017@ukr.net.

Ильашенко Olena, Doctor of Economics, Professor Department of Financial and Economic Safety, Account and Audit, O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv. Address: Marshala Bazhanova str., 17, Kharkiv, Ukraine, 61002. E-mail: evi.2017@ukr.net.

Шкарупета Олена Олегівна, студ., Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова. Адреса: вул. Маршала Бажанова, 13, Харків, Україна, 61000. E-mail: lenochka201317@gmail.com.

Шкарупета Елена Олеговна, студ., Харьковский национальный университет городского хозяйства им. А.Н. Бекетова. Адрес: ул. Маршала Бажанова, 13, Харьков, Украина, 61000. E-mail: lenochka201317@gmail.com.

Shkarupeta Olena, student, O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv. Address: Marshalla Bazhanova str., 17, Kharkiv, Ukraine, 61000. E-mail: lenochka201317@gmail.com.

DOI: 10.5281/zenodo.1303940